

könyv
könyvtár
könyvtáros

2001
július

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

10. évfolyam 7. szám

2001. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

Gerő Gyula: Kiáltvány (kiáltás) a hétköznapi könyvtártörténet-írásért! 3

Lectori salutem

Simon Zoltán: Olvasástörténet 13

Konferenciák

Pallósiné Toldi Márta: Méltó prezentáció, programhirdetéssel 30

Surján Miklós: Győr-Moson-Sopron megye sajtóbibliográfiájáról 33

Műhelykérdések

Nemes Erzsébet: Családi könyvtárak 41

Perszonália

Lisztes László (1929–2001) 44

Könyv

Örökségünk, élő múltunk 46

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 49

From the contents

Gyula Gerő: The importance of documenting contemporary library history (3);
Zoltán Simon: The reading materials of a library director (13);
Márta Toldi-Pallósi: Conference on the press bibliography of Győr-Moson-Sopron county (30)

Cikkeink szerzői

Gerő Gyula, ny. főszerkesztő; *Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtára főigazgató-helyettese; *Pallósiné Toldi Márta*, a Vas Megyei Könyvtár igazgatója; *Simon Zoltán*, irodalomtörténész, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Surján Miklós*, a Baranya Megyei Könyvtár ny. igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói fv.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Kiáltvány (kiáltás) a hétköznapi könyvtártörténet-írásért!

A könyvtárosság a legrégebbi foglalkozások egyike, a könyvtárak pedig gyűjtő, megőrző és a megőrzött, tehát ekként történetivé vált dokumentumokat (ismereteket) rendszerezetten feltáró tevékenységük következtében kiváltképpen, „par excellence” történeti intézmények. Őreiknek, ismeretanyaguk közvetítőinek – szolgáltatóinak, a könyvtárosoknak nembeli kötelességük a történetiség ápolása, a történeti gondolkodásmód–szemlélet folyamatos manifesztálása, a könyvtár illetékességébe tartozó területek–intézmények történetének, köztük önnön alakulatuk, a könyvtár (könyvtárak) történetének nemcsak ismerete, hanem megőrkítése, de legalábbis a múltjuk feltárásához szükséges tevékenységek folytonos művelése, az emlékek (tárgyak, dokumentumok) megőrzése és olyan segédletek készítése, amelyek hivatott kezekben bármikor méltó művé, összegzéssé nemesedhetnek. Kár, hogy jelenleg nem így van: Működnek ugyan egész iskolák elhivatott kutatókkal a régi korok könyv- és könyvtári kultúrájának tanulmányozására s nagy-szabású opuszokba rendezésére, továbbá az újabb és legújabb könyvtártörténeti korszakok feldolgozására is akadnának felkészült szakmabeliek, de az ő vállalkozásaikhoz hiányzik a szakmai méretű-szélességű, mindennapos előkészítő és segítő tevékenység, háttér. Hiteles könyvtártörténeti monográfiák, szintézisek ritkán születnek, mert a magános vállalkozókat alig támogatják az intézmények napi munkája keretében születő, az életmegnyilvánulásait folyamatosan megőrkítő és megőrző alapanyagok, segédletek, amelyekre bizton építhetnének a hivatott, felkészült, összegzésre képes alkotó elmék. Ilyen, kiemelkedő képességű szintetizálók ugyan természetszerűleg nem mindig akadnak, időleges hiányukat is bortság volna szóvá tenni, de a *csak* lelkiismeretes, csupán könyvtárosi pontosságot, akribiát kívánó, a hétköznapi könyvtártörténet-írást (történetírási segédmunkákat) végzők elfogadhatatlanul kis számát, a helyenként és időnként teljesen hiányzó történeti figyelmet és fegyelmet igenis kifogásolni kell!

Mert például mivel magyarázható – és megmagyarázható-e egyáltalában – az, hogy a könyvtárak, amelyek ilyen szlogennel állnak az emberek elébe: „Gyertek a könyvtárba – itt minden kérdésekre választ kaptok!”, már a saját intézményi közelmúltjuk eseményeit sem ismerik, s dokumentumaik – ha vannak is ilyenjeik – hozzáférhetetlenek. És sok esetben még a kitűnő helyismereti–helytörténeti részleggekkel rendelkező intézményekben is előfordul, hogy nem e részlegek ilyesmire hivatott munkatársai próbálnak válaszolni a feltett – jobbára a közelmúlt eseményeire irányuló – könyvtártörténeti kérdésekre, hanem az igazgató által sebtében verbuvált, többnyire a hálózati munkatársakból álló, alkalmi együttesek!

A hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe eső munkálatok tartós elhanyagolása miatt elfogadhatatlan mulasztásoknak lehettünk-lehetünk tanúi: A könyvtárak iránti társadalmi figyelem felkeltésére alkalmas jubileumok megünneplése marad el.

rendszeresen – lásd az 1949–1952-es könyvtáralapítások 50. évfordulóinak negligálását az érintett könyvtárak többsége részéről, illetve azt, hogy az évfordulós megemlékezésekkel kapcsolatban, a saját történet nem ismeretéből vagy zagyva ismeretéből fakadóan, túlon túl gyakran születnek legendák, gyártódnak fikciók.

Mindezek alapján talán szabad kimondani: Eljött az ideje munkához látni, becsülettel megindítani – azokon a tiszteletre méltó helyeken, ahol eddig is folyt: kiteljesíteni – a hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe sorolható munkálatokat, nehogy a szakma végleg elveszítse múltját! Számba kell tehát venni a rendelkezésünkre álló eszközöket (esetleg: hiányukat), elemezni a helyzetet, és megkísérelni a hogyan tovább útjainak-módjainak kijelölését. Kérek 'hát minden érintettet-érdekelte: Kövessen az alábbi, cselekvésért esengő számvetésben:

Jelenségek: Kis eredmények – nagy gondok

A könyvtárak *irattározási kultúrája* végtelenül alacsony. Legtöbbjüknek nincs jól karbantartott, a megfelelő apparátus révén (indexkötetek) kutathatóvá, visszakereshetővé tett, épségben tartott irattára. Az *Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ* 1959-es megalakulásakor még birtokában volt az 1947 és 1952 között működött *Országos Könyvtári Központ* irattárának, amely feltehetően tartalmazta az elődintézmény, az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ* irattárát is annak 1923-as megalakulásától a megszűnéséig. Birtokolta továbbá az 1949 és 1954 között fontos irányító, szervező és ellátó szerepet betöltő *Népkönyvtári Központ*, valamint az 1949-ben alapított és egy évvel később megszüntetett *Országos Dokumentációs Központ* archívumát is. Ma már kideríthetetlen, hogyan tűnt el ez az iratanyag az OSZK KMK-ból, bizonyos azonban, hogy az Országos Levéltárnak a Hess András téri részlegében meglévő, néhány folyóméternyi OKK-dokumentum csupán szánandó töredéke az eredeti állagnak. Magának az OSZK KMK-nak az iratanyaga is hiányos, egy része rendezetlenné és kutathatatlaná vált az 1984-es költözködés következtében: kosarakba lapátolva került fel a Budavári Palotába, s azóta sem jutott figyelem és erő a rendezésére.

A megyei és a városi (volt járási) könyvtárak irattárában alig található meg az alapítási időszak (1949-től az ötvenes évtized végéig) dokumentumai, de a költözködések és a hanyagság a későbbi évek, sőt évtizedek állományát is sok helyen hiányossá, vagy teljesen lyukassá tették.

Irattározási fegyelemeről többnyire nem beszélhetünk. Szabályosan iktatott és irattárba helyezett dokumentumok is hiányozhatnak, mert a munkatársaknak „ki-kölcsönzött” fontos iratok esetleg soha nem kerülnek vissza a helyükre.

Az irattárak a legtöbb helyen „igazgatói” archívumok: az ő „velem kezdődött a világ” szemléletüket tükrözi sorsuk – az elődök által gyűjtött iratok szekrényei a helyhiány következtében folyosóról folyosóra, emeletről a pincébe vándorolgatnak, egészen addig, amíg egy jótékony alagsori csőrepedés végleg le nem veszi a tárolás gondjait az őrzők válláról!

Akik az 1945 utáni könyvtári adatok után a *közlevéltárakban* kutatnak, többnyire nagyot csalódnak: napokat, heteket tölthetnek el bennük szinte eredmény nélkül. Hiába a levéltárosok mindenütt tapasztalható segítőkészsége, a levéltárak nehéz elhelyezési-raktározási állapota, az iratanyag feltárásának még csak most

kezdődő számítógépesítése szinte reménytelenné teszi a rövid időtartamú kutatások sikerét. Külön könyvtári fond az önkormányzati (volt tanácsi) levéltárakban sem létezik. A könyvtári dokumentumok a tanácsrendszer hierarchiája szerint a művelődésügyi iratsomók mélyén szunnyadnak, s ha valaki átrágtta magát az iskolaügyön, óvodaiügyön, az ismeretterjesztés, a kultúrotthonok, továbbá a művészeti ágak iratvilágán, s eljut egy-két, számára fontosnak látszó könyvtári információ aktájának nyomáig, kiderülhet: az irat külső raktárban van, behozatala csak meghatározott idő múlva várható, s ha végre megérkezik a várva-várt iratsomó, gyakorta hiányzik belőle a könyvtárost érdeklő dokumentum – egyszerűen azért, mert kiselejtezték. A selejtezés szempontjait a könyvtárosok nem ismerik, az mindenestre bizonyos, hogy ha a rostálást az „iratképző szerv”, nevezetesen a tanács végezte, könyvtári szempontból katasztrófális lett a végeredmény.

Nincs teljes – a szakdolgozatokra is kiterjedő – kurrens *könyvtártörténeti szakbibliográfiánk*. A *Magyar Könyvszemle* 1977 óta közöl – 1976-tal kezdve – olyan, éves könyv- és sajtótörténeti bibliográfiát, amely a könyvtártörténetet is felöleli, s amely 1990-től kezdve *A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom* címet viseli. A Könyvtári Intézet, illetve elődje, az OSZK KMK 1973 óta adja ki *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* (MAKSZAB) c., negyedéves folyóiratot (elődje az 1965-ben indított *Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról* volt), ebben a könyvtártörténeti írások adatai a könyvtörténetiekkel együtt külön csoportot alkotnak és jól kikereshetők. Némelyik megyei *könyvtári híradó*ban rendszeresen megjelenik a megye könyvtárainról szóló újság- és folyóiratcikkek jegyzéke, azonban a híradóknak – ezeknek a fontos könyvtártörténeti forrásoknak is tekinthető orgánumoknak – a száma és megjelenési gyakorisága is állandóan csökken. Hasonló apály tapasztalható az igen rangos publikációs fórumoknak bizonyult *könyvtári évkönyvek* megjelenésében is.

Az országos *könyvtári szaksajtó*ban esetleges a könyvtártörténeti írások közzlése, és terjedelmi korlátok is befolyásolják a megjelentetést. Az utolsó negyven-ötven év eseményeit taglaló sajtóközlemények és az egyéb kiadványokban megjelent írások nagy hányada tele van elírással, téves adattal, s ezeket – feltehetően a nem létező források okozta ismerethiány következményeként is – senki sem igazítja helyre. Az 1987-es kiadású, egyébként agyonlektorált *Könyvtárosok kislexikonában* nincs *körzeti könyvtár* szócikk, s a korszak szinte minden intézményének, testületének adatai megtévesztően rosszak. Az 1996-os *Könyvtári Minerva* számára a közművelődési könyvtárak többsége hibásan közölte alapításának évét. (Az alapítási évszámok helyes meghatározásában – esetleg az irathiányt is pótolva – segíthetne az egykori helyi sajtónak a kishírekre is kiterjedő, könyvtártörténeti szempontú átnézése és repertorizálása, ilyen munkára azonban alig van szabad könyvtári kapacitás és vállalkozó könyvtáros.)

A könyvtárak megőrző, *muzeális* funkciójából következik, hogy a dokumentumokon kívül az ezeket befogadó, tároló eszközöket, az őket övező környezet tárgyi emlékeit is meg kellene tartaniuk emlékeztetőül az utókor számára. A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején, a körzeti könyvtárak létesítésének 20. és 25. évfordulójával kapcsolatban volt először tapasztalható valamiféle muzeális érdeklődés a közművelődési könyvtárak egyik, kisebb köre részéről: kiállításokon mutatni be saját múltjuk ún. hőskorának, az 1949–1952-es – önkényesen kiterjesztve: az 1949–1955-ös – évkörnek a megmaradt tárgyi emlékeit. A *Könyvtáros* 1974. májusi szá-

mának *Fórum* rovatában *A könyvtári emlékek megmentéséért* címmel felhívás jelent meg a könyvtári múlt relikviáinak összegyűjtéséről és megmentéséről. Szinte válaszul erre, mint sok egyébben, ilyen vonatkozásban is a Békéscsabai Megyei Könyvtár produkálta a legnagyobbat: impozáns békési kiállításán a hőskor minden különlegessége, sőt egzotikuma is látható volt a 125 köbcentis Csepel-Pannonia motorkerékpártól („bibliobiciikli”) kezdve a korabeli meghívókon és plakátokon keresztül a legkülönfélébb bútorokig: a szabadművelődési vándorládáig, sőt az 1920-as, 1930-as évtized tulipánosra pingált falusi könyvtári szekrényeig, amelyeket a községházakon helyeztek el, és amelyek „A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium ajándéka” feliratot viseltek oromzatukon. E kiállítási tárgyakkal már csak a leírásuk található meg a *Könyvtáros* sárguló lapjain (ld. 1974/9/530–531. l.), a többi korabeli, kisebb kiállításnak még a nyomát is befújta a szél. Szerencsére egy megszállott könyvtáros, *Slezsák Imre*, az edelényi könyvtár egykori kiváló igazgatója jóvoltából valami megmaradt: a környékbeli népkönyvtárakból összegyűjtött és sokáig az égerszögi volt iskolában őrzött falusi könyvtárszoba tárgyait utóda – tudomásunk szerint – be tudta menteni a városba, ahol külön, állandó kiállítási keretben ma is láthatják a netáni érdeklődők. A nagyobb könyvtárak közül a szegedi Somogyi Könyvtár múltidézőnek és alapítója emlékének tisztelegve új épületébe emelte át a régi berendezés legértékesebb részeit, ám a többi nagyobb, új könyvtár közül nemigen akad olyan, amelyik kis múzeumot – állandó kiállítóhelyet – rendezett volna be régi eszközei, felszerelési tárgyai, bútorai és propaganda-, valamint ügyviteli nyomtatványai és egyéb emlékei bemutatására. Lehetséges volna, hogy nem érdeke az utókor számára a sokszorosítási eljárások fejlődése a szitaszerű, passzírozó „stencilgép”-től a „Vizigráf”-on keresztül a sokmázsás Staticop-on át az első Rank-Xerox gépig, a tájékoztatás–visszakeresés útja a lyukkártyáktól a Commodore-64-en keresztül a legújabb személyi számítógépekig, a kölcsönzés és -nyilvánartás módszere a tasakos, majd a ticketes eljárason át a Podonyi-féle statisztikázógépen keresztül a lebonyolítás teljes számítógépesítéséig? Alig hihető ez!

Néhány éve követésre méltó példát szolgáltatott az OSZKA *A nemzet könyvtára – a szolgálat műhelye* című állandó kiállítási helyiségének kialakításával. Kár azonban, hogy e kiváló erudícióval összeállított kiállítás bemutatóhelyét sokak szerint rossz helyre telepítették: ez ugyanis egy addig nyitott galériát erőszakosan lehatároló kereteivel, táblafalával megbontja a korábban zavartalanul bevilágított, átlátható nagy belső tér hangulati egységét, a staffázsként alkalmazott óriásposzterek látványa pedig kívülről szemlélve olyan hatást kelt, mint ha valamelyik, a mozizás őskorában forgatott film panorámadíszleteit otfelejtették volna a producerek...

A könyvtártörténeti *szakmai publikációk*, a *szakdolgozatok* és a doktori fokozatok megszerzéséhez szükséges *disszertációk*, valamint az alkalmilag kiírt *pályázatokra készült munkák* a könyvtártörténet-frásban nem töltik be azt a szerepet, amelyet mint ösztönző tényezők, vagy akár mint a további feldolgozásokhoz használható források, akár pedig mint végtermékek játszhatnának. Az okok: aránytalanságok a témaválasztásban (vannak ugyanis kedvelt könyvtárak, amelyek történetéről tucatnyi, egymásra hasonlító munka készült és készül, másokról viszont semmi); aránytalanságok a színvonalban (a kiválóktól a történeti információkban igen szegényesekig túl nagyok a különbségek); nehézségek és nehézkességek a közzétételben és a hozzáférésben (csak kis hányaduk válik publikussá önálló kiadvány formájában, vagy a már említett publikációs fórumokban, könyvtártör-

téneti kiadványsorozatokban); némelyikük még az érintett könyvtárban sem található meg, hiteles gyűjtő- és feltáráshelyükre, a Könyvtári Intézet (azelőtt: OSZK KMK) szakkönyvtárába pedig jelentékeny hányaduk be sem kerül.

A kiadványokban megjelent, vagy a cikkek formájában publikált dolgozatok, disszertációk kivételével a felsoroltak adatai nem találhatóak meg adatbázisban, a Könyvtári Intézet katalógusa pedig a munkák hiányos beküldése, illetve bejelentésük elmaradása miatt nem teljes. Az 1977 óta készülő könyvtári kronológia is csupán azokat a sikeres disszertációvédéseket regisztrálja, amelyekről meghívók vagy a szaksajtó híradásai révén tudomást szerzett a szerkesztő. Az egyetemi doktori (kisdoktori) disszertációk számbavétele és elemzése megtörtént ugyan a *Könyvtári Figyelő*ben (1991/2. és 1998/3–4. sz.), azonban ez a kandidátusi és a nagydoktori értekezések esetében még várat magára. A könyvtártörténeti témák aránya az egyetemi doktori disszertációk összesített számához viszonyítva elég alacsony, 15–16%, s hasonló hányad feltételezhető a többi, itt tárgyalt műfaj tekintve is.

Külön fel kell hívni a figyelmet arra a gondra, ami a szakdolgozatírók tapasztalatlanságából adódhat: a nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók és a könyvtárosi múlttal nem rendelkező leendő asszisztensek szakmai ismeretei többnyire nem elegendők a könyvtári működés teljességének áttekintésére, súlypontjainak felismerésére, a történeti ítéltetésre. Ha feladatként nem azt kapják, hogy az adott intézmény történetének megírásához szükséges segédleteket vegyék számba, vagy ezeket maguk készítsék el, hanem magát a történeti összegezést követelik meg tőlük, gyakran születik megbízhatatlan produktum, amely végeredményben a témát kompromittálva, hosszú időre meggátolja az avatottabb feldolgozást, ráadásul a későbbi feldolgozók továbbörökíthetik a téves adatokat és következtetéseket.

A *Ki kicsoda?* típusú „élő” életrajzok a lezárt pályafutásokat leíró életrajzi lexikonok legfontosabb fogalmazványai. Hiányuk is okozza azt a rengeteg hibát, elírást, amely életrajzi lexikonjainkat jellemzi – természetesen a bennük közlő könyvtáros-életrajzokat is. A *Ki kicsoda?* műfaj őseinek tekinthető sematizmusokat, „tisztí” név- és címtárakat a népi demokratikus–szocialista rendszer mint kiadványtípust eltörölte, ennek következtében a hatvanas–hetvenes évek fordulóján nyugati hatásra feltűnt műfaj újnak számított, túl sokáig topogott gyermekcipelőiben, és politikailag kényes területen lépkedvén, csak nagyon szűk területet mert bejárni. A könyvtárosszakma először 1986-ban foglalkozott *Ki kicsoda?* létrehozásának gondolatával. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének vezetősége tervezet kidolgozásával bízta meg az OSZK KMK egyik, nyugdíjas munkatársát, aki két változatot készített: az egyikben háromnegyed íven bizonyította, hogy az országos könyvtárosi *Ki kicsoda?* egy menetben megvalósíthatatlan a számba jöhető személyek sokasága és esendően gyenge válaszadási készsége miatt; a másik, mindössze négyoldalas változata viszont arról szólt, miként lehetne mégis elkészíteni ezeket, mégpedig intézményi, területi (megyei) és szakterületi (egyesületi stb.), valamint folyamatosan kiadandó, szabadlapos *Ki kicsoda?* produktumok formájában. Mivel a megbízók a várható nehézségek láttán feltehetően kedvüket vesztették, a nagy intézmények vezetőiből pedig szemmel láthatóan hiányzott a műfaj jelentőségének felismerése és az ebből következő cselekvési elszántság, a tervezet készítője maga próbálta bebizonyítani, hogy elképzelése megvalósítható: A minden újra fogékony Békés Megyei Könyvtár az ő közreműködésével két éven belül és pontosan a tervezetnek megfelelő tartalommal elkészítette az első megyei

könyvtárosi Ki kicsodát (*Könyvtárosok Békés megyében*, 1988. 103 l.), majd a munkát összeállító két csabai könyvtáros közül az egyik Pest megyébe kerülvén megcsinálta e megye személyi adattárát is. (*Pest megyei könyvtárosok*, 1992. 123 l.). 1995-ben pedig a Békéscsabai Megyei Könyvtár egy szűkebb területre lépve és a műfaj határait a Minerva-típusú összeállítások felé tágítva megjelentette az *Iskolai könyvtárak és könyvtárosok Békés megyében. Cím-, név- és adattár* c. kiadványát is (121 l.). Az 1988-as kezdemény nyomán – bár azt szintén továbbfejlesztve – még egy megyei életrajzi adattár készült: hamarosan várható a Somogy megyei *Ki kicsoda?* megjelenése.

Ezeztől a kvázi „központilag ösztönzött” vállalkozásoktól függetlenül, annak bizonyosságául, hogy ilyenre szükség van, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a Könyvtáros-egyesület Győr-Sopron Megyei Szervezete még 1988-ban kiadta a *Könyvtári Minerva (Fontosabb tudnivalók Győr-Sopron megye könyvtárainról és könyvtárosairól)* című, illetve alcímű, vegyes műfajú (Minerva+Ki kicsoda+életrajzi lexikon), hasznos összeállítását. Sajátos műfajú, de részben ide sorolható, a szakmai közélet bizonyos metszetét felmutató, a *Könyvtári Figyelő* 2000. évi különszámaként megjelent *Kitüntetett könyvtárosok névtára* című adattár is.

Mindent összevetve azonban le kell szögezni, hogy az itt említett sikeres kísérletek ellenére sem ismerték fel a könyvtárak a *Ki kicsoda?* típusú összeállítások (adatbázisok) elkészítésének fontosságát: a megyék nagy többsége, a nagykönyvtárak, a szakmai szervezetek és ezek részegységei adószak a *Ki kicsoda?*-munkálatokkal, továbbra is tartoznak a jelennek és az utókornak.

A *kronológia* a történetírás sorvezetője. A jó kronológia csontváz, amelyre az elhivatott történetíró biztos kézzel és pontosan teheti fel az inakat, ereket, izmokat, alkothatja meg a nagy formákat és ezek helyes arányait. Az első könyvtári kronológiát egy „kötelező” évforduló (1945–1970) szülte: a *Könyvtári Figyelő* 1970/1-es számában jelent meg *A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája*. Összeállítója, *Bereczky László* néhány soros bevezetőjében kiegészítésekre és a hibák javítására kérte „a magyar könyvtárosokat”, akik azonban nem ismervén fel a munka jelentőségét, nem nagyon tülekedtek jobbító észrevételeikkel: mindössze négynek a megjegyzései olvashatók a folyóirat 1970/3-as, valamint 1971/1-es számában, ráadásul közöttük kettő ugyanabból az intézményből. A *Könyvtári Figyelőtől* a stafétabotot a *Könyvtáros* vette át, amikor 1978-ban megkezdte, majd évenkénti folytatással 1977-től 1990-ig véghez is vitte a tárgyévét megelőző esztendő eseményeinek, dátumainak közreadását. A két kronológia közötti hét esztendőnyi hézagot pedig az 1986–1987-ben pótlólag közölt dátumanyaggal tüntette el a folyóirat. Az így összegyűlt, 21 évet felölelő kronológia, amely elődjénél lényegesen több gyűjtési szempont szerint készült, és sokkal szélesebb területet figyelt, ugyanolyan érdektelenséget tapasztalhatott a szakma részéről, mint tiszteletre méltó előzménye: szerkesztője kevés visszajelzést kapott használatáról, hibajavító megjegyzést pedig csak egyet a majd negyed évszázad alatt.

Igaz, az összegyűlt, hatalmas dátumerdőben nehéz volt eligazodni a mutatók hiánya miatt, ám nemcsak ezek pótlására nem nyílt lehetőség, hanem az egész vállalkozás is végveszélybe került a *Könyvtáros* megszűnése miatt, mert a helyébe lépett *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosból*, annak megváltozott arculata miatt végleg kiszorult a kurrens kronológia.

Segíthetett volna a pályázati rendszer, az időközben kifejlődött *Nemzeti Kulturális Alap* szakmai kuratóriuma által nyújtható segítség, amely lehetővé tette volna az összegyűlt anyag adatbázisba szervezését, s a számítógépesítés által a mutatózást, az adatok visszakeresésének megoldását, sőt a vállalkozás továbbfejlesztését, illetve a visszamenőleges adatgyűjtést is fokozatosan, egészen a legrégibbi időkhöz. Mással nem, mint a szakmának a saját múltja iránti közönyével és történelmi igénytelenségével magyarázható az, hogy az OSZK KMK könyvtárudományi szakkönyvtára, amely biztatás nélkül is felkarolta az ügyet, éveken keresztül hiába pályázott a kronológiai adatbázis kiépítéséhez szükséges állami támogatásért. Az NKA által végül is csak egy alkalommal és csupán a szükséges összeg felét kiutaló segély mindössze arra volt elegendő, hogy az 1970–1990-es évkör kronológiája adatbázisba kerüljön, és a benne foglalt kb. ötezer rekord mindenki számára kutathatóvá váljék.

A folytatás lehetőségét – a legutolsó évtized kronológiájának pótlólagos közlését a *Könyvtári Figyelő* – 1970-es kezdeményének szellemében – magára vállalta: különszámként közreadná ennek a ciklusnak az eseménytárát. Sőt, ezt már 1998-ban megtette volna, ha a közlést megelőző adatellenőrzést, -pótlást, -javítást az érdekelt területi központok a kérésnek megfelelően idejében elvégezték volna. Érthetetlen, de tény: az intézmények nagy része – minél kisebbekről van szó, annál inkább – saját tegnapijáról is alig tud valamit. Az, hogy két-három éve történt fontos események, vezetőváltások, építkezések stb. dátumait nem ismerik, vagy rosszul tudják, „improvizálják”, bizonyítja: sem a dokumentálást (levelek, meghívók, újságcikkek, beszámolók, érdemi ügyiratok megőrzése) nem végzik, sem pedig a saját képük (imázsuk) megnyerőbbre fényesítését nem tartják fontosnak. Ilyen okok miatt késett és késik az 1991-től 2000-ig terjedő időszak kronológiájának közlése a *Könyvtári Figyelő*-ben!

Az ún. *oral history* – *Dezsényi Béla* meghatározásával – a *szóbeli történelem* mint a történetírás egyik segédműfaja szintén a hetvenes években tűnt fel a könyvtári gyakorlatban. Tudományos alapossággal azonban a könyvtárügy nem elemezte, és lehetőségeit alig használta fel mindennapjaiban a könyvtártörténet-írás. Az Országos Széchényi Könyvtárban régóta működik a *Történelmi Interjúk Videotára* elnevezésű életinterjú-műhely, de az itt készült sokórás beszélgetések alanyaiként még nem szerepeltek kiváltképpen könyvtárosok, még olyan színes, sokarcú egyéniségek sem, mint *Keresztury Dezső* vagy *Lipták Pál*, netán olyan szaktudósi karrierrek birtokosai, mint *Csapodi Csaba* vagy *Borsa Gedeon*. Mindez szakmánk élehetlenségének éppúgy csalhatatlan jele, mint társadalmi jelentéktelenségének szomorú bizonyítéka!

Az *oral history* nagyobb teret kapott bizonyos könyvtárak gyakorlatában és egyes orgánumban: A helyi könyvtári folyóiratokban (híradókban) és az országos szaklapokban különösen a kerek születési évfordulók és többnyire anyugállományba vonulások alkalmából jelennek meg terjedelmesebb beszélgetések, interjúk. A teljesítmények azonban könyvtártörténeti szempontból nagyon egyenetlenek: mivel sok esetben az – általában felettébb lelkes, ám túl fiatal – interjúkészítők nem ismerik a kort, amelyről az ájulásig megtisztelt beszélgetőpartnerüket faggatják, az alkalomhoz illően meghatódott ünnepelt pedig fejből, felkészülés nélkül válaszolgat az ötletszerűen feldobott kérdésekre, a faggatás eredménye rengeteg tévedés: pontatlanság az eseményekben, dátumokban, szereplőkben – s mindennek következtében a tár-

- Mit tegyen a szakma a sorvadó történeti gondolkodásának újraélesztéséért, illetve ahol még vannak jelei a történeti gondolkodásmódnak, ennek erősítéséért, kiteljesítéséért?
- Milyen intézkedések szükségesek a könyvtárak irattározási fegyelmének javítására, a központi és a helyi intézmények irattárainak rendbetételére, s esetleg a hiányok pótlására a partnerintézmények (pl. levéltárak) vonatkozó dokumentumairól készítendő másolatok révén?
- Lehetséges-e, és ha igen, milyen formában, kik által (könyvtárosok vagy hivatásos levéltárosok), továbbá milyen forrásokból, pályázatokból olyan repertóriumok készítése, amelyek a levéltáraknak – elsősorban az 1940 és 1970 közötti időszakra vonatkozó – könyvtártörténeti adatokat tartalmazó ügyiratiról-ügyirataiból érdemi információkat rögzítenek?
- Kitérhető-e célként a szakdolgozatokra, disszertációkra is kiterjedő, retrospektív könyvtártörténeti szakbibliográfia összeállítása? Ha igen, ez hol és milyen formában valósuljon meg?
- Mivel az országos könyvtártörténeti bibliográfia esetleges elkészítése sem teszi feleslegessé a helyi (intézményi) könyvtártörténeti bibliográfiákat, eldöntendő, hogy ezek milyen körben (nagykönyvtárak, területek – megyék, régiók – központi könyvtárai, vagy/és külön a városi és egyéb könyvtárak) és milyen segítséggel, forrásokból valósuljanak meg?
- A könyvtártörténeti szakdolgozatok, disszertációk számának növelése, színvonalának javítása, valamint országos nyilvántartása érdekében milyen lépések szükségesek az érdekelt intézmények részéről, s ezeket ki, milyen formában, milyen összefogással kezdeményezze?
- A *Ki kicsoda?* típusú összeállítások, publikációk (adatbázisok) szükségességét felismeri-e a szakma, és hajlandó-e többet tenni azért, hogy a területi (megyei, regionális) *Ki kicsodák* elterjedjenek, másrészt megkezdődjék az *intézményi* (nagykönyvtári), valamint hivatásterületi (pl. szakértői, képzési, MKE-szervezetek szerinti stb.) *Ki kicsodák* készítése?
- Vállalják-e a könyvtárak, hogy minden évi jelentésükhöz mellékelik intézményük aktuális kronológiáját, s ezekből folytatólagosan adatbázist szerveznek? Vállalkoznak-e arra, hogy közeli jubileumaikra való tekintettel – a már meglévő országos kronológia adatainak felhasználásával – elkészítik intézményük vagy területük (városuk, megyéjük) könyvtártörténetének kronológiáját, illetve annak adatbázisát?
- Remélhető-e, hogy az eddig elkészült és a Könyvtári Intézet könyvtártudományi szakkönyvtára által adatbázisba szervezett, már kutatható 1970–1990-es országos kronológia a könyvtárak készséges adatszolgáltatása révén mielőbb kiegészülhet az 1991–2000-es évkör adataival, majd visszamenőleg legalább az 1945–1969-es ciklus dátumaival is? Ez a vállalkozás számíthat-e – és ha igen, honnan – olyan támogatásra, amely lehetővé teszi az elmúlt harminc esztendő már csaknem kész kronológiájának publikálását kiadvány formájában?
- Vállalkoznak-e a könyvtárak muzeálissá vált tárgyaik, eszközeik, írásos emlékeik megmentésére, házi múzeumuk, bemutatóhelyük – esetleg csupán egy-egy múzeumi sarok – berendezésére? Az új könyvtáráépületekben milyen – helyi vagy területi (regionális) – könyvtártörténeti múzeumi, állandó kiállítási helyiségek, emlékszobák tervezendők, és ezeket kik rendezzék be s gondozzák?

Elképzelhető-e országos múzeum? Ha igen önállóan, vagy egy meglévő intézmény – pl. az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum – keretében?

- Szükséges-e kezdeményezni, hogy a *Történeti Interjúk Videotára* készítsen életinterjúkat néhány, kiemelkedő könyvtáros-pályafutás megörökítésére? Ennek megfelelően lehetséges-e a hasonlóan értékes helyi életpályák megörökítése a megyei könyvtárak, illetve a nagykönyvtárak által?
- A szakma szegénységére való tekintettel nem érdemes-e megfontolni a magnetofonos életinterjúk megszervezését? S ha igen, milyen keretben – országosan vagy megyénként, esetleg az intézményekre bízva?

Szavak, szavak, kérdések, kérdések... És a válaszok?

Gerő Gyula

FÜGGELÉK

Könyvtártörténet-írási problémák bonsai-ban előadva – a vetített szövegek helyett, illetve sillabuszként az elfoglalt szakembereknek

A hétköznapi könyvtártörténeti munkálatok (adat- és dokumentumgyűjtés, -feldolgozás), a könyvtártörténet-íráshoz szükséges segédletek készítése minden könyvtár és könyvtáros kötelessége, különösen a helyismerettel, helytörténettel foglalkozóké.

Munkájuk gátolói:

- A saját *irattárak* hiánya vagy rendezetlensége;
- A *közlevéltárak* könyvtári iratanyagának feltáratlansága, nehézkes kutathatósága;
- A könyvtártörténeti *bibliográfia* hiánya, illetve a kurrens könyvészetek időbeli hiányai és hézagai;
- A könyvtári *muzeális tárgyak* megőrzésének elhanyagolása; a könyvtári házi múzeumok hiánya; a muzeális kiállító- és bemutatóhelyek kifejejtése az új könyvtárépületek terveiből;
- A könyvtártörténeti tárgyú *szakdolgozatok, disszertációk* központi gyűjteményének hiányai a képzőintézmények hézagos „beszolgáltatásai” következtében; a könyvtártörténeti dolgozatok bibliográfiai számbavételének hiánya; a dolgozatok színvonalbeli egyenetlenségei;
- A *Ki kicsoda?* jellegű személyi adattárak (intézményi, területi, szakterületi, illetve testületi) hiánya;
- A helyi könyvtári *kronológiák* hiánya, a folyamatban lévő országos vállalkozások elégtelen támogatása az érintett területi könyvtárak részéről; a kiadásra megérett kronológiák támogatásának elmaradása a központi alapok részéről;
- Az *oral history* által kínált lehetőségek kiaknázásának elmulasztása mind az erre hivatott központi szerv, mind az egyes könyvtárak részéről;
- A könyvtártörténeti munkálatok *irányításának* gazdátlansága mind állami, mind társadalmi vonatkozásban.

Feladatok – felelősségek: Ki mit vállal(jon)? Hol, mikor, hogyan?